

Norske faguttrykk fremfor engelske: Hvorfor så vanskelig, hvorfor så lett?

Å finne gode oversettelser for engelske faguttrykk i medisin er ofte lettere enn mange tror. Men det gjelder å være tidlig ute og å få med seg sentrale fagpersoner.

Petter Gjersvik

Professor
Universitetet i Oslo

Fagutvikling

Språk

Språkbruk

Sykepleien 2021 109 (86195) (e-86195)
DOI: 10.4220/Sykepleiens.2021.86195

«Alt som kan sies på engelsk, kan også sies på norsk». Ordene er Raida Ødegaards, filolog og manuskriptredaktør i *Tidsskrift for Den norske legeforening* gjennom 25 år (1). Likevel vil mange fagfolk, også leger og forskere, ofte foretrekke – og noen insistere på – å bruke utenlandske, særlig engelske, faguttrykk når de skriver og snakker sitt fag. Slike uttrykk kan være vanskelig eller umulig å forstå for andre enn kolleger i deres egne fagmiljøer. Enda verre for oss andre blir det når uttrykkene gjengis som kryptiske forkortinger med store bokstaver. Det kan oppleves tidsbesparende å bruke forkortelser, men det kan også være en effektiv måte å ekskludere andre fra fagfellesskapet på (2).

Heldigvis er mange leger og annet helsepersonell opptatt av at det de skriver og sier, skal forstås av så mange som mulig. De vet at å ta i bruk norske avløserord for engelske faguttrykk ikke trenger å gå utover presisjonsnivå eller faglig status. Snarere tvert imot. Hvorfor er det likevel så vanskelig å få etablert norske avløserord for engelske faguttrykk innen medisin?

Motstand

Engelsk er i dag det dominerende internasjonale språket i medisin, og nesten all faglitteratur i medisinske fag er på engelsk. Alle de store vitenskapelige tidsskriftene publiseres på engelsk, og alle større internasjonale kongresser, også nordiske, gjennomføres på engelsk. Også norsk allmennspråk står under press fra engelsk. Det er derfor ikke til å undres over at nye engelske faguttrykk lett får innpass i Norge. Det er enkelt å ta dem i bruk. Noen vil mene at dette er tegn på språklig latskap, men like viktig er det nok at de fleste leger ikke har trening i hvordan man skal lage gode oversettelser.

Begrunnelsen som mange leger og medisinske forskere har for å bruke engelske faguttrykk er ofte denne: «Vi må bruke engelskspråklige faguttrykk fordi alle i fagmiljøene bruker dem». Dette kan være en rimelig begrunnelse når målgruppen kun er kolleger i eget fagmiljø. Men ikke når man henvender seg til fagfolk utenfor sitt eget fagmiljø, inkludert leger og annet helsepersonell som ikke kjenner temaet like godt, og absolutt ikke når målgruppen er pasienter, pårørende eller allmennhet. Har man først lagt seg til bruk av et engelsk faguttrykk, er det vanskelig å slå over til norsk i andre sammenhenger, selv om det finnes eksempler på at man bruker ulike uttrykk avhengig av målgruppen, slik som *pneumoni* og *lungebetennelse* om infeksjon i lungene.

Det kan også være en annen og mer psykologisk forklaring for at noen tviholder på engelske faguttrykk. Kan bruken av engelske faguttrykk gi fagpersonen en opplevelse av å tilhøre en eksklusiv gruppe med forbindelser til den store verden? At man er oppdatert og følger med på det siste nye? At man er tatt opp i det gode selskap? At dette er så vanskelig at det bare er *vi*, vi som har innsikt og erfaring, som forstår hvor komplisert dette egentlig er? Det er nok også slik at nordmenn ikke har samme språklige bevissthet og stolthet over sitt språk som bl.a. franskmenn og islendinger.

Mange fagfolk vil hevde at mange engelske faguttrykk «ikke lar seg oversette til norsk», og at forslag til oversettelser er for upresise eller lite dekkende. Mange vil mene at forslag til norske oversettelser kan klinge merkelig, fremmed eller uheldig i norske ører. De glemmer gjerne da at det engelske uttrykket ofte vil ha samme konnotasjoner for engelskspråklige personer som det norske avløserordet har for nordmenn. Et eksempel er *frail*, som er et sentralt begrep i geriatri, og som på norsk er oversatt til *skrøpelig*. Enkelte mener at man ikke bør omtale mennesker som skrøpelige og heller bruke den engelske termen også på norsk, men glemmer – eller er ikke klar over – at *frail* på engelsk har nøyaktig de samme negative konnotasjoner for dem som har engelsk som morsmål, som *skrøpelig* har for nordmenn (3).

«Engelske faguttrykk kan gjøre fagspråk til et stammespråk som er tilgjengelig bare for de innvidde.»

Bruk av engelske faguttrykk som er uforståelige for folk flest, kan stå i veien for god presentasjon og formidling av forskning. Engelske faguttrykk kan gjøre fagspråk til et stammespråk som er tilgjengelig bare for de innvidde. Det finnes mange eksempler på at forslag om norske oversettelser av engelske faguttrykk blir møtt med forundring, uvilje eller latter i aktuelle fagmiljøer. Men det finnes også oversettelser som først møter motstand, og som etter hvert likevel vinner innpass.

Språkrådet har laget en nyttig liste over avløserord på norsk. Her finnes også medisinske eksempler, slik som *etterlevelse* for *compliance* og *frossen skulder* for *frozen shoulder* (4). Ordlisten til *Tidsskrift for Den norske legeforening* har mange slike eksempler, som *oppfølging* for *follow-up* og *grense* eller *grenseverdi* for *cut-off* (5). I massemedier brukes ofte gode norske oversettelser av engelske faguttrykk innen medisin, slik som *kroppsmasseindeks* for *body mass index* og *korona* som norsk skrivemåte for *corona*.

Om å finne norske avløserord

Selvsagt kan det mange ganger være vanskelig å finne norske avløserord for engelske faguttrykk. Jeg vil likevel hevde at det er lettere enn mange tror. Det har jeg erfart flere ganger årlig som medisinsk redaktør i et norskspråklig medisinskvitenskapelig tidsskrift i nesten 25 år.

Hvis man er ærlig med seg selv, tenker enkelt og basalt, gjerne naivt, så lar det seg gjøre. Spør: Hvilke norske ord ligger i nærheten av det engelske ordets betydning? Prøv deg frem. Prøv ordene for deg selv, kolleger og andre. Bruk ordbøker eller nettbaserte oversettingsprogram, som f.eks. *Google Translate* (6). *Google Translate* har et dårlig rykte hos mange, men kan være til god hjelp. Engelske nettordbøker, som *Merriam-Webster* (7), vil angi flere definisjoner, eksempler på bruk og forslag til synonyme eller nesten synonyme ord som kan være enklere å oversette.

Jeg vil trekke frem tre eksempler på norske avløserord for engelske faguttrykk for å vise hvor lett det egentlig kan være – det ene ble etablert i 1999, de to andre i 2014.

Vaktpostlymfeknute

I 1960 rapporterte forskere i USA at tidlig spredning av kreft kunne påvises i lymfeknuten som først mottar lymfe fra en svulst (8). De kalte denne lymfeknuten for «*sentinel node*». Uttrykket ble angitt med hermetegn for å vise at dette var en ny term i engelsk. Etter hvert fikk undersøkelse av *sentinel node* en viktig plass i utredning ved flere kreftformer, bl.a. ved brystkreft (9). Hvis en undersøkelse av *sentinel node* ikke gir holdepunkter for kreftspredning, kan pasienten slippe omfattende og unødvendig kirurgisk behandling.

I Norge kom teknikken med undersøkelse av *sentinel node* i bruk i slutten av 1990-årene (10), og den ble etter hvert rutine ved flere kreftformer.

Brystkreftkirurger ved Ullevål sykehus var opptatt av at pasientene skulle forstå hva undersøkelsen gikk ut på og ønsket å finne et norsk ord for prosedyren (overlege Ellen Schlichting, personlig meddelelse). Ved å slå opp i en engelsk-norsk ordbok, fant de ut at *sentinel* kunne oversettes med *vakt* eller *vaktpost*.

Hadde de brukt Merriam-Websters ordbok på nett i dag, ville de funnet følgende synonymer for *sentinel*: *custodian, guard, guardian, keeper, lookout, warden, watcher, watchman*, og dette eksemplet på bruk: «*a lone sentinel kept watch over the fort*» (7). *Node* betyr som kjent knute – i denne sammenheng lymfeknute. Dermed ga avløserordet seg selv: *vaktpostlymfeknute*.

Legene ved Ullevål sykehus skrev en redaksjonell artikkel om vaktpostlymfeknute i *Tidsskrift for Den norske legeforening* i 1999 (10) og holdt kurs for leger fra hele landet. Ingen i fagmiljøene stilte spørsmål ved denne oversettelsen. Uttrykket vaktpostlymfeknute synes nå å være godt etablert, både i fagmiljøene, blant leger generelt, blant pasienter og i media.

Ikke-underlegenhet

Studier der man skal finne ut om et legemiddel eller et annet behandlingstiltak ikke er dårligere enn et annet, kalles på engelsk *non-inferiority studies* (11). Mange, også leger, er neppe fortrolig med begrepet *non-inferiority*, og mange vil være usikre på hvordan *non-inferiority studies* skal tolkes.

Vi mente at den engelske språkformen bidrar til at denne betegnelsen virker fremmed og begrepet vanskelig å forstå og ønsket å finne et norsk avløserord. Et enkelt søk på *Google Translate* ga denne oversettelsen: *inferiority* = underlegenhet. Dermed var det gjort. Ved å bytte ut prefikset *non-* med *ikke-*, ga oversettelsen av *non-inferiority* seg selv: *ikke-underlegenhet* (11). Ordet er litt langt og kan med det samme virke fremmed og konstruert, men det gjør antakelig også *non-inferiority* for dem som har engelsk som morsmål.

«Vi undervurderte skepsisen i fagmiljøet.»

I en kommentar til vår artikkel uttrykte en fremtredende statistiker tvil om hvorvidt denne oversettelsen var særlig god (12). Hun hadde selv brukt uttrykket ikke-underlegenhetsstudier i sine studentforelesninger, nærmest på fleip, og mente at «de fleste synes å være enige i» at uttrykket ikke klinger særlig godt. I ettertid ser vi at vi burde hatt med oss en statistiker i forslaget om et norsk avløserord for et engelskspråklig faguttrykk innen statistikk. Vi undervurderte skepsisen i fagmiljøet.

Ikke-underlegenhet er et spesialisert uttrykk innen medisinsk statistikk og brukes derfor sjeldnere enn vaktpostlymfeknute, men det gir treff i både Store Norske Leksikon, Folkehelseinstituttet, Dagens Medisin og kardiologiske fagartikler. Vi har tro på at det vil sette seg etter en tilvenningsperiode. Fordelen er at det nærmest er selvforklarende og kan bidra til å at folk forstår hva slike studier dreier seg om.

Røvertidsskrift

Vitenskapelig publisering i medisin foregår nesten utelukkende i fagfelleverderte tidsskrifter. Tilgangen til slike tidsskrifter har vært begrenset av høy abonnementsavgift. De siste årene er det etablert mange nettbaserte tidsskrifter med åpent tilgjengelig innhold og som finansieres gjennom en publiseringsavgift betalt av forfatterne. Dessverre har det også blitt opprettet mange useriøse tidsskrifter som legger ut artikler på nett uten en reell redaksjonell eller faglig vurdering og kvalitetssikring.

«Vi falt ned på ordet *røvertidsskrift*, som ser ut til å ha festet seg.»

Slike useriøse tidsskrifter som kan fremstå som vitenskapelige, men som primært forsøker å lure forskere for penger, kalles på engelsk for *predatory journals* (14). Redaksjonen i *Tidsskrift for Den norske legeforening* ønsket å finne et norsk avløserord (13), og i engelskordboken fant vi adjektivet *predatory* omtalt med flere betydninger: plyndrings-, plyndrende, plyndre-; røver-; rov-, rovdyr-; rovgrisk, rovlysten (15). Vi falt ned på ordet *røvertidsskrift*, som ser ut til å ha festet seg.

Avslutning

Eksemplet om vaktpostlymfeknute viser hvordan et faguttrykk på norsk lanseres fra fagmiljøet selv, mens ikke-underlegenhet ble lansert fra noen utenfra. Lærdommen er at aktuelle fagmiljøer må være involvert i prosessen. Metoden er i grove trekk beskrevet her. Norske fagtidsskrifter, bl.a. *Tidsskrift for Den norske legeforening*, har en viktig oppgave i å stimulere fagfolk til å finne egnede norske avløserord for engelske faguttrykk.

«Suksesskriteriet for oversettelser er at de tas i bruk.»

Suksesskriteriet for oversettelser er at de tas i bruk. Å lansere norske faguttrykk kan ta tid og kreve utholdenhet. En stund vil kanskje det norske og det engelske uttrykket leve side om side, og noen avløserord vil falle bort når de viser seg å ikke ha livets rett (16). Norske avløserord for engelske faguttrykk kan fremme forståelsen av kompliserte fenomener og gjøre formidlingen av medisinsk forskning og kunnskap mer effektiv. Det gjelder å være tidlig ute med gode forslag som er dekkende og klinger godt, og å få med seg sentrale fagpersoner på laget.

*Dette essayet er tidligere publisert i boken **Helsespråk**, utgitt av tidsskriftet **Michael** (17). Det gjengis med tillatelse fra essayets forfatter og redaksjonen i Michael.*

Referanser

1. Feiring E. Språkdoktoren. Tidsskrift for Den norske legeforening. 2013;133:1346–7. Tilgjengelig fra: <https://tidsskriftet.no/2013/06/sprakspalten/sprakdokto ren> (nedlastet 22.01.2021).
2. Nylenna M. PLF av UF. Primærlegens forståelse av uforklarte forkortelser. Tidsskrift for Den norske lægeforening. 1989;109:3591–3.
3. Wyller TB, Hem E. De skrøpelige. Tidsskrift for omsorgsforskning. 2020;6:1–3. DOI: [10.18261/issn.2387-5984-2020-01-04](https://doi.org/10.18261/issn.2387-5984-2020-01-04)
4. Språkrådet. På godt norsk – avløserord. Tilgjengelig fra: <https://www.sprakradet.no/sprakhjelp/Skriverad/Avloey sarord> (nedlastet 23.01.2021).
5. Tidsskrift for Den norske legeforening. Ordliste. Tilgjengelig fra: <https://tidsskriftet.no/annet/ordliste> (nedlastet 23.01.2021).
6. Google Translate. Tilgjengelig fra: <https://translate.google.com/> (nedlastet 23.01.2021).

7. Merriam-Webster. Search for a word. Springfield, Massachusetts: Merriam-Webster; 2021. Tilgjengelig fra: www.merriam-webster.com (nedlastet 23.01.2021).
8. Gould EA, Winship T, Philbin PH, Kerr HH. Observations on a «sentinel node» in cancer of the parotid. *Cancer*. 1960;13:77–8.
9. Tanis PJ, Nieweg OE, Olmos RAV, Rutgers EJTh, Kroon BBR. History of sentinel node and validation of the technique. *Breast Cancer Research*. 2001;3:109–12. DOI: [10.1186/bcr281](https://doi.org/10.1186/bcr281)
10. Schlichting E, Babovic A, Kåresen R. Vaktpostlymfeknute. *Tidsskrift for Den norske lægeforening*. 1999;109:2009. Tilgjengelig fra: <https://tidsskriftet.no/1999/05/redaksjonelt/vaktpostlymfeknute> (nedlastet 22.01.2021).
11. Gjersvik P, Hem E, Jacobsen GW, Bretthauer M. Hva skal non-inferiority-studier kalles på norsk? *Tidsskrift for Den norske legeforening*. 2014;134:852–3. Tilgjengelig fra: <https://tidsskriftet.no/2014/04/sprakspalten/hva-bor-non-inferiority-studier-kalles-pa-norsk> (nedlastet 22.01.2021).
12. Skovlund E. Hva skal non-inferiority-studier kalles på norsk? Kommentar. *Tidsskrift for Den norske legeforening* 09.05.2014. Tilgjengelig fra: <https://tidsskriftet.no/2014/05/kommentar/re-hva-bor-non-inferiority-studier-kalles-pa-norsk> (nedlastet 22.01.2021).
13. Hem E. Se opp for røvertidsskrifter. *Tidsskrift for Den norske legeforening*. 2014;134:1273. Tilgjengelig fra: <https://tidsskriftet.no/2014/07/sprakspalten/se-opp-rovertidsskrifter> (nedlastet 22.01.2021).
14. Grudniewicz A, Moher D, Cobey KD, Lalu MM. Predatory journals: no definition, no defence. *Nature*. 2019;576:210–2. DOI: [10.1038/d41586-019-03759-y](https://doi.org/10.1038/d41586-019-03759-y)

15. Ordnett.no. predatory. I: Stor engelsk-norsk ordbok. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag; 2004–2021. Tilgjengelig fra: <https://www.ordnett.no/search?language=en&phrase=predatory> (nedlastet 23.01.2021).

16. Gulbrandsen P, Nylenna M. MT blir MR etter 15 år. Tidsskrift for Den norske lægeforening. 1999;119:1180. Tilgjengelig fra: <https://tidsskriftet.no/1999/03/artikkel/mt-blir-mr-etter-15-ar> (nedlastet 22.01.2021).

16. Michael. 2021;18:Supplement 26:68–73.